

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله رب العالمين و صلي الله علي سيدنا محمد و آله الطاهرين

یکی از اسامی که برای قیامت در قرآن کریم ذکر شده عنوان مشهود است، یعنی قیامت یوم مشهود. در سوره مبارکه بروج آیه 3 می‌فرماید: «وَالسَّمَاءِ ذَاتِ الْبُرُوجِ وَالْيَوْمِ الْمَوْعُودِ وَشَاهِدٍ وَمَشْهُودٍ» که برای روز قیامت سه عنوان ذکر شده یکی یوم موعود، یکی شاهد و یکی هم مشهود. به حسب ظاهر آیه شریفه این سه عنوان از اسامی قیامت است که خود قیامت عنوان یوم موعود، یوم شاهد و یوم مشهود را دارد. حالا آنچه که ما دنبالش هستیم همین عنوان یوم مشهود است، مراد از یوم مشهود چیست؟ قیامت روزی است که «مشهودٌ للأولین و الآخرین» ما همه‌ی ایام دنیا را اگر حساب کنیم هیچ روزی نیست که برای همه در دنیا مشهود باشد! هر روزی را یک گروهی می‌بینند، امروز را که ما به عنوان روز یکشنبه قرار داریم برای میلیاردها انسان مشهود است اما آنهایی که دیروز از دنیا رفتند، آنهایی که فردا به دنیا می‌آیند امروز برایشان مشهود نیست، تمام ایام دنیا اینطور است، اما این از خصوصیات روز قیامت است که قیامت مشهودٌ للجمیع است، یعنی روزی است که همه آن را می‌بینند، اینطور نیست که یک کسی ببیند و یک کسی نبیند، قیامت یک روزی است که مشهودٌ لجمیع الناس من الأولین و الآخرین، حتی برای بقیه‌ی موجودات دیگر که بعد به آن اشاره می‌کنیم، این معنای یوم مشهود است.

در سوره مبارکه هود می‌فرماید «وذلك یوم مشهود» یعنی همه می‌بینند، روز قیامت روزی است که هیچ کس نیست که بتواند از آن دوری کند و خلاصی پیدا کند، اینکه ببینیم یک عده می‌بینند و یک عده نمی‌بینند، یک روزی است که جزء سنت خدای تبارک و تعالی است که همه باید ببینند. ابرار می‌بینند، اشقیاء می‌بینند، انبیاء می‌بینند، امت‌هایشان می‌بینند، روزی است که این چنین عنوان مشهود را دارد.

در روایتی از امام صادق 7 وارد شده که این «و شاهد و مشهود» شاهد را روز عرفه گرفته و مشهود را روز قیامت قرار دادند. در تفسیر نور الثقلین روایتی نقل شده که شاهد روز جمعه است و مشهود روز عرفه است و موعود روز قیامت است «والیوم الموعود» موعود قیامت است و شاهد روز جمعه است و مشهود روز عرفه است. ولی با توجه به آنچه در سوره مبارکه هود آیه 103 آمده که می‌فرماید «إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّمَنْ خَافَ عَذَابَ الْآخِرَةِ ذَلِكَ يَوْمٌ مَّجْمُوعٌ لَهُ النَّاسُ وَذَلِكَ يَوْمٌ مَّشْهُودٌ» اینجا صریح در این است که یوم مشهود مراد روز قیامت است، البته منافاتی ندارد که بگوئیم هم روز عرفه مشهود است، چون روز عرفه مشهودٌ لجمیع الحجاج، نمی‌شود بگوئیم کسی حج رفته، می‌خواهد حاجی شود ولی عرفه را نبیند، عرفات را همه می‌بینند، مشهودٌ لجمیع الحجاج است و این مانعی ندارد که هم مشهود بر عرفه اطلاق شود و هم بر روز قیامت اطلاق شود، منافاتی بین‌شان نیست، اما خلاصه نتیجه این است که یکی از اسامی قیامت همین عنوان یوم مشهود را دارد.

صاحب کتاب مجمع البیان و همچنین مرحوم علامه در کتاب المیزان فرمودند که اطلاق آیه فقط راجع به انسان‌ها نیست، بلکه اجنه هم همینطور است «مشهودٌ» برای کسی که صلاحیت نظر دارد، حتی اجنه هم قیامت را می‌بینند و از این آیه حشر اجنه استفاده می‌شود، آن روز برای ملائکه هم روز مشهودی است، اهل آسمان‌ها آن روز را می‌بینند، این یکی از اسامی قیامت است.

همه می‌بینند و کسی نیست که آن روز را نبیند، چه نتیجه‌ای را خدا می‌خواهد از آن بگیرد؟ اولاً نتیجه‌اش اهمیت روز قیامت و عظمت روز قیامت است، چنین روزی که باید همه ببینند، خیلی روز عجیب و غریبی باید باشد، این يك روز عادی نیست که آدم بتواند زود از آن بگذرد، روزی که همه باید آن روز را ببینند بسیار روز دشوار و مشکلی است. حالا آیا از این یوم مشهود می‌شود قطعی بودن را، بگوئیم خدا دنبال این است که بفرماید اینقدر این قیامت قطعی است که همه‌تان می‌بینید، این را هم می‌شود استفاده کرد یا نه؟ به نظر ما بعید است، در بعضی از تفاسیر ذکر شده که از یوم مشهود خدای تبارک و تعالی می‌خواهد قطعیت قیامت را نتیجه بگیرد، این به نظر ما خیلی بعید است و از این اسم چنین چیزی استفاده نمی‌شود.

از دیگر اسامی قیامت یوم معلوم است؛ در سوره مبارکه واقعه آیه 50 می‌فرماید: «قُلْ إِنَّ الْأَوَّلِينَ وَالْآخِرِينَ لَمَجْمُوعُونَ إِلَى مِيقَاتِ يَوْمٍ مَّعْلُومٍ» پیامبر ما بگو اولین و آخرین همه جمع می‌شوند در روزی که معلوم است، یکی از اسامی روز قیامت را به عنوان یوم معلوم قرار داده.

در سوره مبارکه هجر آیه 38 خداوند بعد از اینکه شیطان عرض می‌کند «قَالَ رَبِّ فَأَنْظِرْنِي إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ» که شیطان هم به روز قیامت یقین داشته «قَالَ فَإِنَّكَ مِنَ الْمُنْظَرِينَ [إِلَى يَوْمِ الْوَقْتِ الْمَعْلُومِ]» خدا به او مهلت داد تا روزی که زمان آن معلوم است. حالا بحث واقع شد که یوم معلوم یعنی چه؟ اینکه قیامت يك روز معلوم است مراد چیست؟ آیا مراد این است که زمان آن برای همه معلوم است؟ که این برخلاف آیات دیگر قرآن است که «يسألونك عن الساعة» وقتی کفار و دیگران از پیامبر راجع به قیامت سؤال می‌کردند، خدا می‌فرمود بگو علمش در نزد خداست. یعنی زمان دقیق وقوع روز قیامت را غیر از خدا احدی نمی‌داند، حتی انبیاء، اولیاء و ملائکه هم نمی‌دانند. و اگر در ذهن شریف‌تان باشد در روایات ظهور حضرت حجت (عج) تشریح شده به اینکه زمان ظهور حضرت حجت هم مثل زمان قیامت است، همانطوری که علم زمان قیامت نزد خداست، علم زمان ظهور هم نزد خداست، حتی از این روایت استفاده می‌شود که خود حضرت حجت (عج) هم زمان ظهور را نمی‌دانند. یعنی تعیین اینکه چه روزی زمان ظهور است را نمی‌دانند! حالا منافات ندارد که البته اجمالاً قریب را بدانند ولی زمانش را دقیق نمی‌دانند و اینکه حالا يك عده‌ای گاهی اوقات پیدا می‌شوند، متأسفانه در این ده بیست سال يك وقت می‌گفتند 1414، این حرف‌ها را نقل می‌کردند و به برخی از بزرگان ما نسبت می‌دادند که شأن آنها هم مبرای از این حرف‌هاست، ما روایات معتبر داریم که «كذب الوقاتون»، یا این روایتی که زمان ظهور تشبیه شده به زمان قیامت.

علی کل حال؛ می‌خواهیم معنا کنیم مراد از «یوم معلوم» چیست؟ آیا زمان زمانی است که برای مردم معلوم است؟ زمان آن را مردم نمی‌دانند، آن زمان دقیق قیامت فقط عند الله است، علم تفصیلی هیچ کسی ندارد غیر از خدا. بگوئیم این یوم معلوم اعم از علم تفصیلی و اجمالی است و شامل علم اجمالی هم می‌شود. بگوئیم «یوم معلوم» چون اجمالاً همه‌مان می‌دانیم قیامت در کار است، همه‌ی ما علم اجمالی به وقوع قیامت داریم، علم اجمالی به روز قیامت داریم و از هر مسلمانی سؤال کنند که قیامت برای شما معلوم است؟ می‌گوید بله می‌دانم قیامت در کار هست و علم اجمالی داریم. حالا اینجا در این سوره‌ی مبارکه واقعه خدا می‌فرماید: «قُلْ إِنَّ الْأَوَّلِينَ وَالْآخِرِينَ لَمَجْمُوعُونَ إِلَى مِيقَاتِ يَوْمٍ مَّعْلُومٍ» و هم در سوره مبارکه هجر «قَالَ فَإِنَّكَ مِنَ الْمُنْظَرِينَ إِلَى يَوْمِ الْوَقْتِ الْمَعْلُومِ» این معلوم را چطور معنا کنیم؟ کثیری از مفسرین همین معنای اول را احتمال دادند یعنی «أي معلوم عند الله» یعنی خدا فقط می‌داند زمان دقیق قیامت چه روزی است و بشر نمی‌داند. برخی از مفسرین گفته‌اند این کلمه قُل که خدا به پیامبر می‌فرماید به مردم بگو قُلْ إِنَّ الْأَوَّلِينَ وَالْآخِرِينَ لَمَجْمُوعُونَ إِلَى مِيقَاتِ يَوْمٍ مَّعْلُومٍ اقتضا دارد که معلوم عند الناس هم باشد. لذا بعضی از مفسرین این نظر دوم را اختیار کردند و گفتند مراد از معلوم یعنی همین که مردم اجمالاً می‌دانند يك روزی به نام روزی قیامت است.

این مطلب سه اشکال دارد؛ اول اینکه «قل» چطور قرینه برای این معنا می‌شود؟ پیامبر ما بگو اولین و آخرین، اینها جمع می‌شوند در روزی که معلوم عند الله. اگر شما هم نمی‌دانید، بدانید در نزد خدا معلوم است. «قل» قرینیت ندارد بر اینکه مراد از این معلوم یعنی معلوم عند الناس، این اولاً. ثانیاً گاهی اوقات ما يك اصطلاحاتی را در سایر علوم درست کردیم، اینها را هم در

قرآن و روایات می‌آوریم، تقسیم علم به علم تفصیلی و علم اجمالی از اصطلاحات علم اصول است، در علم اصول است که ما يك علم تفصیلی داریم و يك علم اجمالی داریم، بعد اصولیین می‌آیند برای علم اجمالی هم احکامی را درست می‌کنند، احکام، قواعد و ضوابطی را بیان می‌کنند. اما در قرآن ما چیزی به نام علم اجمالی نداریم، بگوئیم این یوم معلوم یعنی معلوم اجمالاً، این حرف درستی نیست و اصلاً اشکال سوم این است که تمام ظرافت این اسم در این است که خدا می‌خواهد به بشر بگوید که این برای من معلوم است، من دقیقاً زمان، لحظه و خصوصیاتش را می‌دانم، اگر شما نمی‌دانید، شما نباید هم بدانید! یسألونک عن الساعة، خدا می‌فرماید بگو علمش در نزد من است، چرا باید علمش در نزد خدا باشد؟ برای اینکه این بشر اگر می‌دانست فلان روز قیامت است دیگر ارزشی نداشت! اما اگر نداند چه روزی است و روز قیامت دفعتاً بخواید برای بشر واقع شود این مهم است. لذا تمام نکته و ظرافتش در این است که «هذا یومٌ معلومٌ عند الله و لیس بمعلومٍ عندکم» روزی است که در نزد خدا معلوم است و در نزد شما معلوم است، اما بدانید. فکر نکنید يك روزی است که هنوز مشخص نیست، این کاملاً معلوم است و چنین روزی خواهد آمد.

لذا این را نمی‌توانیم به علم اجمالی بزنییم به خاطر این سه اشکالی که عرض کردم باید بگوئیم یوم معلوم یا «إلی یوم الوقت المعلوم» که در سوره مبارکه هجر آمده یعنی معلوم عند الله، اما هیچ کسی - حتی پیامبران - چنین روزی برایش معلوم نیست.

و صلی الله علی محمد و آله الطاهرين